

Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa

Opas päiväkoti Vehmoksen varhaiskasvattajille lapsen empaattisesta kohtaamisesta

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalipedagoginen varhaiskasvatus

2021

Sanna Koskinen, Arja Lindroth, Mirka Nikulainen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Koskinen Sanna Lindroth Arja Nikulainen Mirka	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 23 + 16	Valmistumisaika 2021
Työn nimi Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa Opas työntekijöille lapsen empaattisesta kohtaamisesta		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Asikkalan kunta, Päiväkoti Vehmis, Sari Koskinen, Päiväkodin johtaja.		
Tiivistelmä Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli lapsen empaattinen kohtaaminen ja kiusaamisen ennaltaehkäisy empaattisen kohtaamisen keinoin. Toimeksiantajana toimi Asikkalan kunnan päiväkoti Vehmis. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tukea varhaiskasvattajien yhtenäistä toimintatapaa lapsen empaattisessa kohtaamisessa päiväkodin arjessa. Opas toimii työntekijöiden työvälineenä. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä varhaiskasvattajille selkeät ohjeet lapsen empaattiseen kohtaamiseen päiväkodin arjessa. Opinnäytetyön tietoperustaan kerättiin tietoa empatiasta ja kiusaamisesta monipuolisesti kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Opas koottiin tietoperustaan ja lähteisiin perustuen. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi ”Opas lapsen empaattiseen kohtaamiseen – kiusaamisen ennaltaehkäisyyn”. Opinnäytetyöhön valikoitui empatia kiusaamisen ennaltaehkäisyssä menetelmäksi. Empaattisen kohtaamisen kautta pyritään ennaltaehkäisemään mahdollista kiusaamista eri muodoissa varhaiskasvatuksessa. Jatkokehitysideana voisi kiusaamisen eri muotoja sekä ennaltaehkäisyä menetelmiä tutkia laajemmin varhaiskasvatuksessa.		
Asiasanat Empatia, kohtaaminen, kiusaaminen, positiivinen pedagogiikka, ennaltaehkäisy, varhaiskasvatus		

Abstract

Author(s)	Type of Publication	Published
Koskinen Sanna	Thesis, UAS	2021
Lindroth Arja	Number of Pages	
Nikulainen Mirka	23 + 16	
Title of Publication		
Preventing bullying on early childhood education		
A guide for employees about children`s empathic encounter		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the client		
Municipality of Asikkala, Daycare Vehmis, Sari Koskinen, Daycare manager		
Abstract		
<p>The subject of the thesis was child´s emphatic encounter and preventing bullying by empathic encounter. The thesis was executed as a commission from the Vehmis kindergarten operating in the municipality of Asikkala.</p> <p>The objective of the thesis was to support the unified approach of early childhoods educators in the daily life of the kindergarten. The objective was to make clear instructions about empathic encounter for people working among children.</p> <p>As a result, “a Guide for employees about child’s empathic encounter – Prevention of bullying” in early childhood education was made for the kindergarten´s employees. The knowledge base for bullying and empathy was gathered from a wide range of literature and studies. The guide was compiled based on these sources. Empathy was selected as means of preventing bullying. The aim was to prevent various forms of bullying in early childhood education by empathy and empathic encounters. As a further development idea, different forms of bullying and methods of prevention should be studied more extensively in early childhood education.</p>		
Keywords		
Empathy, Encounter, Bullying, Positive pedagogy, Prevention, Early childhood education		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa	3
2.1	Varhaiskasvatuksen määritelmä	3
2.2	Kiusaamisen muotoja	3
2.3	Ennaltaehkäisyn keinoja	4
2.4	Lapsen mallioppiminen	6
3	Empatia varhaiskasvatuksessa.....	8
3.1	Määritelmä ja empatian muodot.....	8
3.2	Lapsen empaattinen kohtaaminen	10
3.3	Positiivinen pedagogiikka.....	11
4	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	13
5	Kuvaus toimeksiantajasta	14
6	Toiminnallinen osuus	15
7	Toiminnan arviointi.....	16
8	Pohdinta	18
	Lähteet	20

Liitteet

Liite 1. Opas lapsen empaattiseen kohtaamiseen– kiusaamisen ennaltaehkäisyyn

1 Johdanto

Vuonna 2019 julkaistussa Varhaiskasvatuksen laatu arjessa –arvioinnissa 21 prosenttia varhaiskasvatuksen henkilöstöstä raportoi päiväkodin ryhmässä olevan lapsia, joilla ei ole kavereita. Lisäksi päiväkodin johtajat nimesivät tässä arvioinnissa yhdeksi haasteeksi vasun mukaisen toimintakulttuurin rakentamisessa puutteellisuuden kiusaamisen ehkäisyyn suunnitelmallisuudessa ja ohjeistuksissa. (Repo ym. 2019, 74, 158.) Repon tutkimuksen (2015a, 46–47) mukaan päiväkotikäisistä 3–6 –vuotiaista lapsista 12,6 prosenttia oli yhteydessä kiusaamisilmiöön ollen joko kiusaajan tai kiusattuna olevan asemassa. Samassa tutkimuksessa todettiin poikien olevan tyttöjä enemmän osallisina kiusaamistilanteissa kaikissa ikäryhmissä. Lisäksi lapset, joilla oli erityisen tuen tarpeita, olivat huomattavan paljon enemmän kiusaamistilanteissa mukana verrattuna lapsiin, joilla ei ollut erityisen tuen tarpeita. Yleisimmäksi yksittäiseksi kiusaamismuodoksi todettiin tutkimuksessa kaverisuhteista pois sulkeminen. Tutkimuksessa kerrotaan tulosten viittaavan päiväkodissa psykologisten kiusaamismuotojen olevan yleisempiä kuin fyysiset kiusaamismuodot. Kiusaamisen todettiin tapahtuvan ryhmäilmiönä jo esikoulussa.

Varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaan lasta tulee suojata väkivallalta, kiusamiselta ja muulta häirinnältä. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa sovitaan lapsen suojelemisesta kaikenlaiselta henkiseltä ja ruumiilliselta väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa (UNICEF).

Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelman (2018, 24–25) mukaan päiväkodeissa kaikenlainen kiusaaminen, väkivalta ja häirintä on tilanteita, joihin puututaan. Kiusaaminen pyritään tunnistamaan ja sitä ennaltaehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma nimeää kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tärkeäksi lasten vertaissuhteiden ja yhteisön hyvinvoinnin tukemisen. Myös lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun nähdään olevan keskeisessä roolissa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Ristiriitatilanteissa tärkeää on opettaa lasta tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavalla tavalla. Kaikissa kiusaamis- ja väkivaltatilanteissa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa. Tilanteista keskustellaan ja niihin pyritään yhteistyöllä löytämään ratkaisuja.

Opinnäytetyössä keskitytään empatiaan kiusaamisen ennaltaehkäisyyn keinona. Varhaiskasvattajille luodaan opas lapsen empaattisen kohtaamisen työvälineeksi. Opas suunnataan Vehmiksen päiväkodin varhaiskasvattajien käyttöön. Opinnäytetyön tarkoituksena on

tukea varhaiskasvattajien yhtenäistä toimintatapaa lapsen empaattisessa kohtaamisessa päiväkodin arjessa. Opas toimii varhaiskasvattajien työvälineenä. Empaattisen kohtaamisen kautta pyritään ennaltaehkäisemään mahdollista kiusaamista eri muodoissa varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä varhaiskasvattajille selkeät ohjeet lapsen empaattiseen kohtaamiseen päiväkodin arjessa.

2 Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa

2.1 Varhaiskasvatuksen määritelmä

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, 2§) määrittelee varhaiskasvatuksen seuraavanlaisesti

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.

Varhaiskasvatusta tarjotaan Suomessa 0–6-vuotiaille lapsille. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää lasten yhdenvertaisuutta. Lisäksi sen tehtävä on tukea huoltajia lasten kasvatuksessaan ja mahdollistaa heidän työelämässsä toimiminen tai opiskelu. (OPH.)

2.2 Kiusaamisen muotoja

Kiusaaminen voi ilmetä erilaisin keinoin. Kiusaamisen muotoja voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen: fyysinen, sanallinen ja psyykinen kiusaaminen. Kiusaaminen voi tapahtua ryhmäilmionä tai yksilötasolla, ja kiusaamistilanteissa henkilöllä on aina jokin rooli. Varhaiskasvattajat on tunnistanut, että kiusaamista tapahtuu myös päiväkodissa. Pienten lasten kiusaamiseen ei ole kiinnitetty merkittävästi huomiota, ja sen vuoksi kiusaamisen käsite on vieraampi varhaiskasvatuksessa. Päiväkodissa tapahtuu kuitenkin kiusaamista ja se muistuttaa suuresti koulukiusaamisen muotoja. Repo painottaa, että koulumaailmassa kiusaamiseen puuttuminen on ensiarvoisen tärkeää, kun taas varhaiskasvatuksessa merkityksellisempää on kiusaamisen ehkäisy (Repo 2015b, 13.) Päijät-Hämeen Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2018–2021, 75) mukaan Lahdessa nuorten kokemus koulukiusaamisesta on vähentynyt perus- sekä toisella asteella. Kiusaamisen tavat ovat kuitenkin muuttuneet vakavampaan suuntaan koko maassa. Kiusaamista tapahtuu aiempaa enemmän fyysisistä koskemattomuutta rikkoen, kuten lyömällä, uhkaamalla ja pakottamalla.

Kiusaamisen määrittely on tärkeää, sillä kiusaaminen voi tarkoittaa eri ihmisille eri asioita (Kirves & Stoor–Grenner 2011, 4). Fyysinen kiusaaminen ilmenee pienten lasten parissa esimerkiksi lyömisenä, potkimisena, tavaroiden viemisenä, leikkien sotkemisenä sekä kivien ja hiekan heittelynä. Fyysisen kiusaamisen muodoissa on selkeästi eroja verraten pieniä lapsia kouluikäisiin. Psyykkistä tai henkistä kiusaamista on nimittely, uhkaaminen,

kiristäminen sekä manipulointi esimerkiksi leikin sääntöjä muuttamalla. Kolmas kiusaamisen ulottuvuus, eli sosiaalinen tai sanallinen kiusaaminen, sisältää ryhmästä eristämisen, poissulkemisen ja toisen lapsen ystävyys- ja vuorovaikutussuhteiden manipuloimisen (Kirves & Stoor–Grenner 2011, 11.)

Päiväkodin varhaiskasvattajien mukaan kiusaamista on leikistä poissulkeminen, fyysinen väkivalta, lahjonta, haukkuminen ja ilkeät kommentit, vallankäyttö, juonittelu ja syrjäyttäminen. Varhaiskasvattajat huomauttavat, että käyttäytymisen tulee olla toistuvaa ja tietoista, mutta myös yksittäiset ilmiöt voivat olla loukkaavia. Moni varhaiskasvattajista halusi korostaa, että lapsen subjektiivinen kokemus kiusatuksi tulemisesta on tärkeä lähtökohta, kun kiusaamistilanteita selvitetään. (Kirves & Stoor–Grenner 2011, 14)

Kiusaamisen muodoista on tehty Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin hankkeen avulla tutkimus, mikä kiusaamisen muodoista on yleisintä pienten lasten parissa varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen mukaan yleisintä oli erilaiset psyykkisen kiusaamisen muodot, vaikka pienet lapset eivät pystyneetkään aina nimeämään kokemaansa tunnetta kiusaamiseksi. Ryhmän ulkopuolelle jättäminen oli yleisin yksittäinen kiusaamisen muoto pienten lasten parissa. (Repo 2015b, 77.)

Repon (2015a, 34–35) tutkimuksen mukaan varhaiskasvatuksen työntekijät kokevat, ettei yksittäinen tapaus ole kiusaamista, vaan siihen liittyy toistuvuus samaa henkilöä kohtaan. Lapsi voi esimerkiksi toistuvasti sulkea jonkun tietyn lapsen pois leikistä. Tutkimuksessa käsiteltiin myös riidan ja kiusaamisen eroavaisuutta. Varhaiskasvattajat näkevät riidan kohdistuvan usein esimerkiksi leluun, ja tilanteet ovat yksittäisiä. Kiusaaminen nähtiin taas tarkoituksenmukaisena haluna satuttaa tai loukata toista. Kiusaamisen määrittely koettiin vaikeana, sillä siihen liittyy aina lapsen subjektiivinen kokemus kiusaamistilanteesta.

2.3 Ennaltaehkäisyn keinoja

Varhaiskasvatusta ohjaa Suomen lainsäädäntöön kirjattu Varhaiskasvatuslaki (540/2018), jonka pykälän kymmenen mukaan

Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusamiselta ja muulta häirinnältä.

Varhaiskasvatuksessa pyritään ennaltaehkäisemään kiusaamista kasvatuksella ja opetuksella. Kiusaamisen ehkäiseminen kasvattaa lapsia tasa-arvoiseen yhteiskuntaan

opettamalla lapsille pelisääntöjä ja sosiaalisia taitoja. (Repo 2013, 98.) Sosiaaliset taidot auttavat lasta muodostamaan yhteyden toisiin lapsiin. Ne mahdollistavat tunteiden jakamisen sekä nähdä ja kuulla tulemisen kokemuksen. (Marjamäki ym. 2015, 66.) Ennaltaehkäisyssä tärkeää on ennakointi. Turvallisen oppimis- ja kasvu ympäristön takaamiseksi varhaiskasvatuksessa, ennakoidaan tapahtumia kehittämällä toimivia toimintamalleja ja tapoja. Näillä toimintamalleilla ja tavoilla ehkäistään riskejä ja turvallisuutta parannetaan. Turvallisen oppimis- ja kasvu ympäristön takaamisessa ennaltaehkäisy tarkoittaa koko ryhmään, yksilöön tai yksikköön kohdistettuja toimia, joiden tarkoitus on ennaltaehkäistä häiriökäyttäytymistä sekä uhka- ja vaaratilanteita. (Hurme & Kyllönen 2014, 61–62.) Turvallisen ilmapiirin luominen edistää myönteistä yhteistoimintaa. Turvallisessa ympäristössä lapsi tuntee, että häntä kuunnellaan, arvostetaan ja hän voi luottaa kasvattajan olevan läsnä ja auttavan. (Repo 2013, 122.) Turvallisen ilmapiirin luomiseksi ryhmässä tehdään yhteiset pelisäännöt käyttäytymiselle ja määritellään keinot tilanteisiin, joissa käyttäytyään ei-toivotulla tavalla (Laitinen ym. 2020,32).

Kiusaaminen vaatii vahvaa ja johdonmukaista puuttumista. Varhaiskasvattajien on oltava tietoisia lasten todellisuudesta ja havainnoitava tilanteita. Kiusaaminen heikentää henkistä ja fyysistä hyvinvointia ja voi vaikuttaa koko ryhmään. (Hurme & Kyllönen 2014, 127–128.) Kiusaamisen ehkäiseminen ja kiusaamiseen puuttuminen eivät eroa täysin toisistaan. Kiusaamiseen puuttumisella voidaan ennaltaehkäistä myöhempiä ongelmia. (Laitinen ym. 2020,30.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä varhaiskasvattajan omat tiedot ja taidot heijastuvat lapsiryhmään. Laadukas perusedagogiikka varhaiskasvatuksen arjessa on pohja kiusaamisen ehkäisyyn. (Repo 2013, 105, 114.) Varhaiskasvattaja antaa mallin toiminnalle ja kasvattajan omat tunnetaidot luovat perustan vuorovaikutustaitojen opettamiselle. Vuorovaikutus- ja tunnetaitojen opetus sekä turvallisuusteemojen käsittely on vaikuttavaa kiusaamisen ehkäisyä. (Laitinen ym. 2020, 32, 39.) Tunnetaidot nähdään merkittävänä tekijänä lasten kiusaamistilanteissa. Mikäli lapsella on vaikeuksia tunteiden ymmärtämisessä tai ilmaisemisessa, on hankala toimia toisten lasten kanssa vuorovaikutuksessa. (Köngäs 2019, 143.) Lapsen osallisuus, kuulla tuleminen ja mahdollisuus vaikuttaa ryhmän toimintaan vahvistaa merkityksellisyyden kokemista. Kasvatuksella ja opettamisella on tarkoitus ohjata lapsia ihmisyyteen kasvamisessa sekä edistää ristiriitojen myötätuntoista ja eettistä käsitelytaitoa. (Laitinen ym. 2020,30.)

Ennaltaehkäisyä on myös lapsiryhmän ryhmäytyminen ja ryhmäytyminen. Erilaiset leikit ja pelit edesauttavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja auttaa lapsia tutustumaan toisiinsa.

Ryhmäytyminen luo positiivista yhteishenkeä. Pelien ja leikkien avulla lapset opetetaan toimimaan yhdessä ryhmänä. (Repo 2013, 136–137.)

Repo kertoo tutkimuksessaan (2015a, 52–53) kiusaamisen ennaltaehkäisyssä olevan tärkeää kohdistaa toimet sekä yksilö, että ryhmätasolle varhaiskasvatuksessa. Ympäristö ja lapsiryhmät tulisi rakentaa tavalla, jossa jokainen lapsi kokee olevan tasa-arvoinen ja osa omaa ryhmäänsä. Tutkimuksessa pidetään tärkeänä varhaiskasvattajan sensitiivistä käytöstä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä, jossa reagoidaan lapselle merkityksellä tavalla hänen viesteihinsä. Sensitiivinen kasvattaja huomaa lapsen tekemät aloitteet, ja kannustaa tätä toimimaan oman kehitystasonsa mukaan. Lisäksi tärkeää on vahvistaa päiväkotiryhmässä normeja ja positiivista käytöstä. Hakari (2020, 18–19) puolestaan kirjoittaa lasten ryhmäjaon tärkeydestä lapsen toverisuhteiden jatkuvuuteen. Päiväkodissa ryhmiä jakaessa tulee ottaa huomioon lapsen etu. Lapselle tärkeiden ja merkittävien ystävyyssuhteiden ylläpitäminen on tärkeää. Myös ryhmän vaihtaminen kesken toimintakauden voi olla perusteltua, mikäli lapsi on tullut esimerkiksi syrjityksi ryhmässään, eikä kasvattajan tekemät toimet auta tilanteessa.

2.4 Lapsen mallioppiminen

Mallioppimisen juuret ovat vuoden 1977 sosiaalisen oppimisen teoriassa. Tämän teorian mukaan ihminen oppii ensisijaisesti käyttäytymismallit havainnoimalla ja mallintamalla muita ihmisiä. (Bandura 1977, Acar ym. 2017, 215 mukaan.) Mallioppimisessa lapsi mallintaa vanhemman käyttäytymistä. Lapselle voidaan mallintamisen avulla opettaa myönteistä käyttäytymistä. (Aronen & Sorsa 2018.) Samaistuminen nähdään yhtenä tärkeimpänä sosiaalisen oppimisen muotona. Se liittyy kiinteästi lapsen minäkuvan muodostumiseen. Lapsi omaksuu lähiympäristönsä käyttäytymismalleja, mielipiteitä sekä asenteita. (Keltinkangas-Järvinen, 2010.) Varhaiskasvatuksessa aikuisen emotionaaliset ja sosiaaliset taidot sekä käyttäytyminen heijastuu koko lapsiryhmään sekä tapaan, jolla lasten emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehittymistä tuetaan. (Repo 2013, 105.) Aikuisten keskinäinen vuorovaikutus antaa lapselle mallin siitä, miten toisia kohdataan ja miten esimerkiksi päiväkotiryhmässä reagoidaan erilaisiin tapoihin osallistua (Viitala 2014, Marjamäki ym. 2015, 67 mukaan).

Leskisenojan (2019, 51) mukaan mallioppiminen näkyy esimerkiksi positiivisen pedagogiikan käytössä varhaiskasvatuksessa. Lapset ottavat mallia aikuisten lämpimästä ja

kannustavasta suhtautumisesta toisiin. Lapsi alkaa mallintaa näitä toimintatapoja omissa ihmissuhteissaan. Tämä voi näkyä esimerkiksi myönteisenä palautteenantona kaverille, hyvän huomaamisena tai ystävällisten tekojen välityksellä.

Lapsi tarvitsee usein aikuisen tukea sosiaalisten tilanteiden mallintamiseen esimerkiksi kaverisuhteiden ylläpitämiseen ja leikeissä toimimiseen. Se vaatii aikuiselta kykyä asettua lapsen asemaan ja ohjata tätä olemalla läsnä lasten leikeissä. (Hakari 2020, 20.) Trogen (2020, 18) kirjoittaa teoksessaan aikuisjohtoisuuden tärkeydestä. Se luo turvallisen ilmapiirin lapselle. Mikäli lapsi saisi vallan toimia johtajana ja päätöksentekijänä, hän joutuisi turvautumaan toimimaan oman tahtonsa mukaan ja täysin impulssien varassa. Tämä voi aiheuttaa lapselle stressiä.

Vuonna 2012 julkaistussa tutkimuksessa kerrotaan vanhemman roolimallina toimimisesta. Tutkimuksen mukaan vanhemman antama huono roolimalli johtaa herkemmin kouluikäisen lapsen ei-toivottuun sosiaaliseen käyttäytymiseen. Tutkimuksessa tervettä roolimallina toimimista mitattiin fyysisen terveyden, mielenterveyden ja kodin tupakoinnin kautta. Tutkimustuloksissa todetaan lapsen ongelmalliseen käytökseen liittyvän usein yksinhuoltajaperheessä asuminen sekä vanhempien ja lapsen välinen huono kommunikaatio. (Robl, Jewell & Kanotra 2012, 292.)

Cacasin ym. (2015, 417–418) tutkimuksessa todetaan kasvattajien johtamistavalla olevan suuri merkitys oppilaiden kiusaamiseen osallistumisessa. Kasvattajan kannustaminen oppilaiden positiiviseen vuorovaikutukseen sekä arvostava ilmapiiri auttavat ennaltaehkäisemään kiusaamista sekä kiusatuksi joutumista. Tutkimuksessa puhutaan emotionaalisesta tartunnasta, joka on automaattinen reaktio, jossa jäljitellään toisen ihmisen tunteita. Kasvattajan käyttäytyminen, kuten kiinnostuksen osoittaminen ja avun tarjoaminen vaikuttavat siihen, millaisen emotionaalisen ilmapiirin hän luo oppilaille.

3 Empatia varhaiskasvatuksessa

3.1 Määritelmä ja empatian muodot

Empatia määritellään kykynä ymmärtää toisen ihmisen tunnetila ja asettua hänen asemaansa. Se nähdään arkikielessä usein synonyyminä sympatian käsitteen kanssa. Sympatia määritellään toisen tunnetilan jakamisena. Empatiassa keskeistä on ihmisen oma persoonallisuus ja elämänkokemukset. Se mielletään usein synnynnäiseksi ominaisuudeksi, mutta tutkimusten mukaan empatiaa voidaan myös oppia. Esimerkiksi lääkäreiden keskuudessa on saatu hyviä tuloksia perusopetuksessa pohdintaa herättävien harjoitusten kautta sekä vuorovaikutusopetuksen avulla. (Niemi–Murola 2015.)

Empatian omaava ihminen kykenee tunnistamaan toisen ihmisen tunnetilaa sekä osaa reagoida tunneilmaisuihin. Empatia on kykyä ymmärtää tunteita ja empaattisuus vaatii ensin kykyä tunnistaa omat tunteet, jotta ihminen kykenee toimimaan vuorovaikutustilanteessa vastavuoroisessa tunneilmaisussa. Empatia on myös kykyä nimetä ja jakaa tunteita. Empatiaa voidaan oppia koko elämän ajan. (Suomen mielenterveysseura.)

Empatia kehittyy varhaisessa vuorovaikutuksessa ja varhaisissa ihmissuhteissa (Keltinkangas-Järvinen 2010). Lapsen tulee ensin oppia tunnistamaan ja nimeämään omia tunteitaan voidakseen tuntea empatiaa toisia kohtaan (Kirves & Stoor–Grenner 2011, 24). Trogenin kirjassa *Positiivinen kasvatusta* (2020) empatia nähdään kasvattajalla kykynä hyväksyä lapsi omana itsenään. Se ei tarkoita rajattomuutta tai lapsen ei-toivotun käytöksen palkitsemista, vaan tilanteiden katsomista lapsen näkökulmasta käsin.

Aaltola ja Keto (2018) kirjoittavat teoksessaan empatian olevan välttämätöntä muodostaessa erilaisia sosiaalisia suhteita. Se auttaa ymmärtämään toisten mielenliikkeitä sekä kohtaamaan ihmiset subjekteina. Riess määrittelee tutkimuksessaan (2017, 76) empatian olevan monimutkainen kyky ymmärtää ja resonoida toisten ihmisten tunnekokemuksiin. Tämä johtaa ihmisen myötätuntoiseen käyttäytymiseen. Aaltola ja Keto (2018) jakavat kirjassaan empatian kuuteen eri osaan, jotka ovat projektiivinen, simuloiva, kognitiivinen, affektiivinen, ruumiillinen ja reflektiivinen empatia. Ne käsittelevät empatiaa eri näkökulmista.

Projektiivinen empatia

Projektiivisessä empatiassa ihminen asettuu toisen asemaan ja samaistuu hänen tunnekokemuksiinsa ”astumalla” tämän saappaisiin. Projektiivisessä empatiassa yksilön ”minä” ikään kuin matkustaa toiseen ihmiseen omaksuen tämän kokemukset. Se on itsensä heijastamista toisen ihmisen asemaan ja sen herättämien tunnekokemusten pohtimista. Yksilö

voi kysyä itseltään esimerkiksi kysymystä, miltä minusta tuntuisi, jos olisin kodittoman ihmisen tilalla?

Simuloiva empatia

Simuloivassa empatiassa ihminen pyrkii muuttumaan toiseksi henkilöksi jättämällä omat näkökulmansa ja tunteensa kokonaan pois. Tässä tapauksessa ihminen ei esimerkiksi mieti miltä tuntuisi olla kodittoman henkilön tilalla, vaan miltä tuntuisi olla koditon. Simuloivassa empatiassa pyritään ymmärtämään, millainen toisen ihmisen todellisuus on, ilman pyrkimystä miettiä, mitä tekisi tai tuntisi itse samassa tilanteessa. (Aaltola & Keto 2018.)

Kognitiivinen empatia

Kognitiivinen empatia on kyky päätellä ja havaita toisten ihmisten tunteita ilman myötäelämistä kyseiseen tunteeseen. Ihminen arvioi toisen ihmisen tunnetilaa esimerkiksi tämän kasvonliikkeiden ja äänenpainon kautta. Kognitiivinen empatia nähdään tunneneutraalina mielentilan tulkitsemisena, johon ei sisälly myötäelämistä. Kognitiivista empatiaa tarvitaan vuorovaikutuksessa edesauttamaan muiden ymmärtämistä ja toimimaan järjen äänenä. Ilman muita empatian muotoja rinnalla, ihmisestä voi tulla kylmä toisten tunnekokemuksia kohtaan. (Aaltola & Keto 2018.)

Affektiivinen empatia

Affektiivinen empatia on toisten tunteiden ja kokemusten, niin negatiivisten kuin positiivistenkin, tuntemista omassa itsessään. Affektiivinen empatia on suoraviivaista ja välitöntä kokemista. Ihminen jakaa toisen henkilön tunnetilan, mutta ei täysin sellaisenaan. Meillä jokaisella on esimerkiksi oma tapamme kokea surua tai onnellisuutta. Affektiivinen empatia ei ole toisen tunteiden matkimista, vaan siihen liittyy tietoisuus omasta itsestä ja toisesta. (Aaltola & Keto 2018.)

Ruumiillinen empatia

Ruumiillinen empatia eroaa muista empatian muodoista siinä, että se ottaa huomioon kehollisuuden mielen havainnoinnin ohella. Ruumiillinen empatia on toisen tunteiden tunnistamista kehollisten kokemusten kautta. Ihminen lukee toisia ihmisiä eleiden ja käyttäytymisen kautta. (Aaltola & Keto 2018.)

Reflektiivinen empatia

Reflektiivisen empatian avulla voidaan tunnistaa ja jakaa toisten tunnetiloja. Siinä myös tarkastellaan ulkopuolelta, miten nämä tunnetilat suhteutuvat omiin oletuksiin, asenteisiin ja tunteisiin muista. Se on reflektiota, tietoista pohtimista miksi toisen henkilön tunnekokemus

koskettaa omaa itseä tai miksi se ei kosketa. Se auttaa arvioimaan omaa empaattisuutta, kun pohditaan reflektoinnin kautta, ketä kohtaan ja millä perusteilla koemme empatiaa. (Aaltola & Keto 2018.)

3.2 Lapsen empaattinen kohtaaminen

Empaattisessa kohtaamisessa aikuinen huomioi lapsen kokemuksen kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta. Empaattinen kohtaaminen perustuu aktiiviseen läsnäoloon, kuulemiseen ja toiselle vastaamiseen. Tärkeää on kunnioitus ja hyväksyminen, joka välittyy verbaalisen vuorovaikutuksen lisäksi myös non-verbaalista vuorovaikutuksesta kuten ilmeistä ja eleistä. Empaattiseen kohtaamiseen liittyy sensitiivisyyden käsite, joka tarkoittaa kykyä reagoida lapseen tunteiden tasolla. Sensitiivinen aikuinen käyttää myönteistä ja avointa tunneilmaisua hyväksi kasvatuksessa. Lapsen tunnereaktioon vastataan lämpimästi ja läsnä olevalla tavalla. (Marjamäki ym. 2015, 29–30.)

Empaattinen kohtaaminen perustuu kykyyn asettua toisen ihmisen asemaan ja ymmärtää toisen ajatuksia sekä toimintaa. Lapsen empaattisessa kohtaamisessa tärkeää on kyky asettua lapsen tasolle ja sopeuttaa oma käytös tilanteeseen sopivaksi. Pelkkä ei sanan käyttäminen voi aiheuttaa lapsessa vastarintaa. Aikuisen toimiessa tiukkana ja perustelematta toimintaansa, voi tilanne saada lapsessa aikaan taistele ja pakene reaktion, jolloin konfliktitilanne on valmis. Ajattelemalla tilannetta laajasti ja näkemällä vaivaa voidaan välttää turhat ristiriitatilanteet sekä samalla rakentaa lapsen taitoja ja ajattelua. (Trogen 2020, 246.)

Kasvattajan tehtävä on pitää kiinni positiivisista rajoista lapsen kasvatuksessa. Empaattinen kohtaaminen ja lapsen tunteiden sanoittaminen auttavat usein tilanteissa eteenpäin. Ristiriitaisissa tilanteissa ratkaisuna kasvattajan on tunnistaa lapsen tarve ja kohdata lapsen tunteet empaattisesti. (Trogen 2020, 251.)

Ratkaisuja empaattiseen kohtaamiseen voidaan löytää erilaisista toimintatavoista, kuten keskittymällä lapsen toiminnassa hyviin hetkiin, toiminnalliseen uudelleenohjaukseen, huumoriin ja leikillisyyteen, osallistava ote päätöksentekoon, tilanteiden uudelleen eläminen sekä tunteiden huomioiminen. Varhaiskasvattajan olisi hyvä välillä tutkia ratkaisuja myös lapsen näkökulmasta sekä erottaa oma sisäinen maailma lapsen maailmasta. (Trogen 2020, 234–262.)

3.3 Positiivinen pedagogiikka

Positiivinen pedagogiikka lähestyy oppimista positiivisesta näkökulmasta. Positiivinen pedagogiikka perustuu positiivisen psykologian periaatteisiin. Positiivisen psykologian tutkimuskohteina ovat vahvuudet sekä hyvinvointia ja vahvuuksia edistävät tavat (Ojanen 2014, 10–11). Tarkoituksena ei ole unohtaa negatiivisia tunteita ja vastoinkäymisiä vaan ymmärtää, että nekin ovat välttämättömiä ihmisen kasvua ajatellen. Merkitys on enemmänkin siinä, kuinka negatiivisista kokemuksista selviydytään ja miten positiivisen pedagogiikan keinoin voidaan auttaa lasta henkilökohtaisessa kasvussa ja hyvinvoinnissa. (Leskisenoja & Sandberg 2019, 16–17.)

Kumpulaisen ym. (2014) mukaan positiivisen pedagogiikan perusajatus voidaan muodostaa viiden taustaoletuksen avulla. Ensimmäisenä korostuu yhteisöllisyys ja myönteinen toimintakulttuuri hyvinvoinnin ja oppimisen edistäjinä sekä sosiaalisten suhteiden vahvistajina. Yhdessä tekeminen ja yhteisöllisyys lisääntyy, kun ryhmässä luottamus kasvaa. Yhdessä ja yksin saadut myönteiset kokemukset ja onnistumiset lisäävät motivaatiota ja osallisuuden tunnetta. Osallisuuden lisääminen ja tukeminen nostetaan toiseksi kasvatuksen tavoitteeksi. Lapsi on elämässään aktiivinen toimija ja häntä tarkastellaan eri toimintaympäristössä tästä näkökulmasta. Myönteisten tunteiden merkitys hyvinvoinnin ja oppimisen rakentajina on kolmantena. Neljäntenä huomioidaan lasten vahvuudet ja vahvuuksien tunnistaminen ja viidentenä kasvatuskumppanuus. Kasvatuskumppanuus on varhaiskasvatuksessa tärkeässä osassa ja yhteistyö lapsen huoltajien kanssa tukee lapsen hyvinvointia ja lisää ymmärrystä lasta kohtaan. (Kumpulainen ym. 2014, 225–230.)

Varhaiskasvatuksessa positiivinen pedagogiikka on lapsen hyvinvoinnin edistämistä ja tukemista sekä vahvan luonteen rakentamista (Leskisenoja 2019, 41–42). Lapsen vahvuuksien ja voimavarojen tunnistaminen alkaa jo varhaiskasvatuksessa. Tämän vahvuusperustaisen näkökulman tavoitteena on tunnistaa ja nimetä vahvuudet ja voimavarat ja hyödyntää niitä tavoitteellisesti. Vahvuuksien hyödyntäminen ja kehittäminen lisää itsetuntoa ja auttaa identiteetin rakentumisesta. (Leskisenoja & Sandberg 2019, 24,27.) Sandberg ja Vuorinen kirjoittavat artikkelissaan (2015, 13) esimerkiksi ADHD–oireisen lapsen vahvuuksien kehittämisen olevan keino ennaltaehkäistä riskikäyttäytymistä. Vahvuusperustainen opetus tukee lapsen itsetunnon positiivista kehitystä ja itsensä arvostamista. Hyvä itsetunto edesauttaa lapsen oppimista sekä selviytymistä erilaisista haasteista. (Sandberg & Vuorinen 2015, 13.)

Leskisenojan (2019, 49, 51–53, 56) mukaan positiivinen pedagogiikka työotteena varhaiskasvatuksessa parhaimmillaan syventää aikuisen ja lapsen välistä suhdetta, parantaa ryhmän yhteishenkeä, parantaa yhteistyötä kotien kanssa sekä vaikuttaa positiivisesti koko

työyhteisön hyvinvointiin. Aikuisen positiivinen työote näkyy lapsen välittävänä kohtaamisena ja haluna ymmärtää lasta. Lisäksi positiivisuus tarttuu aikuisilta lapsiin. Lapset alkavat käyttää vahvuussanoja ja empatia kehittyä heidän toiminnassaan toisia kohtaan aikuiselta mallia ottamalla. Lämmin vuorovaikutus huoltajien kanssa ja positiiviset toimintatavat edistävät myös yhteistyötä kotien kanssa. Työyhteisön tasolla positiivisen pedagogiikan nähdään syventävän työntekijöiden välisiä sosiaalisia suhteita ja luovan yhteisöllisyyttä. Hakarin (2020, 20) mukaan lapsen myötätuntoinen kohtaaminen on olennaista tilanteissa, joissa lapsi toimii väärin. Tärkeää on opettaa lapselle oikea toimintatapa sen sijaan, että häntä rangaistaisiin väärästä toimintatavasta. Lapsi, joka kohdataan arvostavasti, oppii tekemään niin myös toisille.

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on tukea varhaiskasvattajien yhtenäistä toimintatapaa lapsen empaattisessa kohtaamisessa päiväkodin arjessa. Opas toimii varhaiskasvattajien työvälineenä. Empaattisen kohtaamisen kautta pyritään ennaltaehkäisemään mahdollista kiusaamista eri muodoissa varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä varhaiskasvattajille selkeät ohjeet lapsen empaattiseen kohtaamiseen päiväkodin arjessa.

Opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen osuuden tuloksena syntyy opas varhaiskasvattajien käyttöön. Oppaassa on tarkoitus kuvata keinoja arkipäivän kiusaamistilanteista, kuten ristiriitatilanteista, joita päiväkodissa esiintyy. Pienten lasten kohdalla kiusaaminen voi näkyä esimerkiksi leikistä ulos jättämisenä, toisen toiminnalle nauramisena tai tönimisenä (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11).

5 Kuvaus toimeksiantajasta

Vehmis on Asikkalassa sijaitseva päiväkotitoiminta. Päiväkodissa toimii neljä eri ryhmää: Västäräkit, Peipposet, Pääskyselät ja Tintit. Vehmis tarjoaa varhaiskasvatusta 0–6-vuotiaille sekä esiopetusta. Päiväkotitoiminta sijaitsee Vesivehmaan maalaismaisemissa. Vehmis tarjoaa turvallisen ja lämminhenkisen arjen rajoja unohtamatta. Päiväkotitoiminta tekee yhteistyötä esimerkiksi vanhempien ja neuvolan kanssa. (Asikkalan kunta.)

Päiväkodin toiminnassa noudatetaan valtakunnallista varhaiskasvatuksen suunnitelmaa, sekä Asikkalan paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Asikkalan päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Ryhmissä on huomioitu lasten ikäjakauma sekä varhaiskasvatustilain mukainen henkilöstörakenne. Päiväkodin arjessa on otettu huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut arvot, joita ovat lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. (Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2018, 10, 14.)

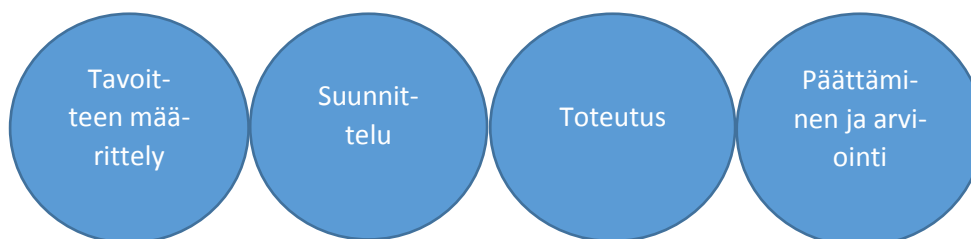
Vehmiksellä on käytössä myös oma toimintasuunnitelma, mikä pohjautuu varhaiskasvatustalain sekä valtakunnalliseen- ja paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Toimintasuunnitelmaan on kirjattu pedagogisen toiminnan rakenteet, missä määritellään koko Vehmiksen varhaiskasvattajien pedagogisen toiminnan toteutus arjessa. Talon pienryhmissä toteutetaan pienryhmäpedagogiikkaa. Ryhmissä toteutetaan toimintaa lasten tarpeet huomioiden, korostaen tänä vuonna toiminnassa seuraavia neljää pääkohtaa: Minä onnistun, muiden huomioiminen/ystävyyden, ympäristön moninaisuus sekä kierrätys. Tämän vuoden toimintasuunnitelmaan on kirjattu tavoitteeksi luoda turvallinen arki yhteiskunnallisen mullistuksen keskellä, eli korona-ajan turvallisuus keskiössä. Päiväkotitoiminta on ottanut tälle vuodelle haasteeksi toimintaansa lisätä lapsen liikumista arjessa. Päiväkotitoiminta on yhteistyössä ja mukana ohjelmassa Ilo kasvaa liikkuen. (Päiväkotitoiminta Vehmiksen toimintasuunnitelma 2020–2021.)

Toimintasuunnitelma määrittää varhaiserityiskasvatuksen toiminnan, vanhempaintoimikunnan sekä toiminnan kehittämisen prosessin vuosittain. Toimintasuunnitelmaan kirjataan aina huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, osallisuus ja tiedottaminen. (Päiväkotitoiminta Vehmiksen toimintasuunnitelma 2020–2021.)

6 Toiminnallinen osuus

Opinnäytetyö toteutetaan toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka tuotoksena syntyy opas lapsen empaattisesta kohtaamisesta päiväkotit Vehmiksien varhaiskasvattajien käyttöön. Vilkkä & Airaksinen (2003, 65) mukaan toiminnallisen opinnäytetyön tuotos on usein kirjallisessa muodossa, kuten ohjeistus tai opas. Opinnäytetyöprosessin aikana tulee ottaa huomioon, että tuotoksen kirjoitusasu yleensä poikkeaa opinnäytetyöraportin kirjoitusasusta. Tuotoksen kieliasu ja kirjoitustyyli tulee palvella lukijakuntaa, jolle tuotos on suunnattu ja tarkoitettu.

Opinnäytetyö toteutetaan lineaarisen mallin mukaan (Kuvio 1). Linearisessa mallissa työ etenee neliportaisesti; tavoitteen määrittely, suunnittelu, toteutus, päättäminen ja arviointi. (Salonen 2013.) Lineaarista mallia on Salosen (2013) mukaan kritisoitu suoraviivaiseksi, mikä saa kehittämistoiminnan näyttämään yhä yksinkertaisemmalta. Opinnäytetyöprosessissa etenimme vaihe kerrallaan, mikä näkyy työssämme johdonmukaisena eikä suoraviivaisuus haitannut työn toteutusta.

Kuvio 1. Lineaarinen malli (mukailtu Salonen 2013, 15)

Lineaarisen mallin mukaan tavoitteen määrittelyn vaiheessa syntyy ajatus oppaasta toiminnallisena osuutena yhdessä toimeksiantajan kanssa. Työ etenee johdonmukaisesti suunnitteluvaiheeseen, jossa käytetään apuna Ohjeita ohjeiden tekijöille-artikkelia. Näiden ohjeiden mukaan oppaassa käytetään käskymuotoa, esitetään ohjeet helposti hahmottuvassa muodossa sekä otetaan huomioon lukijan näkökulma tekstiä suunniteltaessa. Teksti kirjoitetaan selkokielisesti ja kieliopillisesti oikein. Luettelot selkiyttävät ohjeiden lukemista. (Kotimaisten kielten keskus.) Oppaalla ja ohjeella on paljon yhteistä niiden rakenteessa. Vaiheissa tärkeää on tietojen tunnistaminen ja niiden vaiheet sekä tietojen esittäminen helposti hahmotettavassa muodossa. Opas tulee rakentaa niin, että lukijan on helppo hahmottaa, mitä hänen tai mitä ulkopuolisen tekijän tulee oppaan ohjeiden mukaan tehdä.

7 Toiminnan arviointi

Opinnäytetyöprosessin alussa ajatus oppaasta ja sen teemasta syntyi yhteisessä tapaamisessa toimeksiantajan kanssa maaliskuussa opinnäytetyön aihetta pohtiessa. Empatia kiusaamisen ennaltaehkäisyn keinona nostettiin aiheeksi. Aihetta alettiin tutkia kirjallisuuden sekä internet lähteiden avulla. Empaattinen kohtaaminen kiusaamisen ennaltaehkäisyssä oppaan muodossa muotoutui toiminnallisen osuuden tuotokseksi. Päiväkodilta nousi tarve yhtenäistää toimintatapaa empaattisessa kohtaamisessa, jota opas palvelee.

Alkuvaiheessa keskityttiin ideoimaan oppaan sisältöä. Päiväkodilta nousi tarve ohjeisiin, joita voi hyödyntää arkipäivän eri tilanteissa. Alussa pohdittiin perusasioita, jotka liittyvät empaattiseen kohtaamiseen, kuten katsekontakti ja lempeä äänensävy. Opinnäytetyön oppaasta toivottiin selkeää ja helppolukuista.

Kotimaisten kielten keskus määrittelee ohjeet ohjeiden tekijöille, jonka mukaan opas rakennettiin. Oppaaseen kehitettiin kymmenen ”käskyä” lapsen empaattiseen kohtaamiseen, jotka samalla toimivat ikään kuin sisällysluettelona oppaan alussa. Jokainen ”käsky” käytiin läpi tiivistetysti ja havainnollistamaan lisättiin kuva, jossa esiteltiin esimerkkitalanne kyseiseen teemaan liittyen. Esimerkit pyrittiin rakentamaan päiväkotiarkeen sopiviksi.

Oppaassa täytyivät hyvän oppaan kriteerit. Käskymuotoa käytettiin ohjeita antaessa. Joisain kohdin käskymuotoa haluttiin kuitenkin pehmentää, jotta ohjeistukset ammattilaisille eivät olisi liian ehdottoman kuuloisia. Oppaan tekstit olivat selkeitä ja kuvat tukivat sisältöä. Lukijan näkökulma otettiin huomioon ohjeita laatiessa.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden oppaaseen saatiin kuvittajaksi Lahden Diakonialaitoksen nuorten sote-työpaja Stoorin työpajanuori. Työpajanuori saatiin mukaan prosessiin aiemman sosionomiopintojen harjoittelun kautta. Kuvittajan nimi esiintyy oppaassa. Kuvien avulla oppaan lukemiseen luotiin mielekkyyttä ja elävyyttä. Kuvitus oli selkeää ja yksinkertaista ja toimii tekstin elävöittämisessä hyvin.

Opinnäytetyötä tehtiin pääasiassa itsenäisesti ja oltiin yhteydessä etäyhteyden avulla, jonka lisäksi tavattiin kirjoitusprosessin aikana kasvotusten. Työ jaettiin tasapuolisesti ja työskentely oli sujuvaa. Työn tekeminen aikataulutettiin ja pysyttiin suunnitelmassa. Opinnäytetyöprosessissa ajanhallintakeinot sekä kyky organisoida korostuvat ja kehittävät ongelmanratkaisukykyä. Prosessissa korostuu myös kommunikaatio- ja työelämätaidot. Vuorovaikutus- ja kuuntelutaito nousivat tärkeimmiksi työelämäntaidoiksi prosessin aikana. Opinnäytetyön tarkoitus on vahvistaa opiskelijan asiantuntijuutta sekä ammatillista kasvua, ja

opinnäytetyön tehtyään opiskelija kykenee tuottamaan luotettavaa tietoa ja tekemään perusteltuja valintoja. (LAB 2020, 3.)

Oppaan valmistuttua, lähetettiin siitä niin kutsuttu raaka-versio toimeksiantajalle, josta saatiin palautetta, joka otettiin huomioon viimeistellessä opasta. Palautteessa esiin nousi sa-
navalinnat ja kirjoitusasun yhteneväisyys. Opas lähetettiin viimeisteltynä sähköisessä muodossa toimeksiantajalle työn päättämisen vaiheessa. Toimeksiantajalle ja heidän yhteistyökumppaneilleen esitellään opas Teams palaverissa syksyn 2021 aikana. Toimeksiantaja pyysi lupaa oppaan jakamiselle Asikkalassa toimiville päiväkodeille ja niissä työskenteleville varhaiskasvattajille yhtenäisen toimintatavan saavuttamiseksi. Tämän vuoksi opas esitellään laajemmalle yleisölle samanaikaisesti.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön prosessia ohjaa ammattikorkeakoulujen opinnäytetyön eettiset suositukset. Toimeksiantajan kanssa tehdään yhteistyösopimus, jossa sovitaan yhteisistä pelisäännöistä opinnäytetyön toteuttamisesta. Sopimuksessa sovitaan aiheesta, aikatauluista, vastuista ja oppaan käyttöoikeuksista. (ARENE 2020.) Opinnäytetyössä ei tutkita henkilöitä eikä käsitellä henkilötietoja. Yhteistyösopimus tehtiin toimeksiantajan kanssa prosessin alussa. Sopimuksessa määritettiin edellä mainitut asiat. Toimeksiantajan kanssa sovittiin oppaan jakamisesta Asikkalan kunnan muissa varhaiskasvatuksen toimipisteissä. Tekijänoikeudet merkittiin oppaaseen. Yhteistyö toimeksiantajan kanssa oli sujuvaa.

Opinnäytetyössä noudatetaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvää tieteellistä käytäntöä. Ohjeiden tarkoituksena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä sekä ennaltaehkäistä tieteellistä epärehellisyyttä tutkimusta harjoittavissa organisaatioissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Opinnäytetyön suunnitelma ja valmis opinnäytetyö tarkistetaan plagioinnin varalta. Lähdeviittaukset tehdään ohjeiden mukaan ja lainaukset merkitään oikein sekä tekijää kunnioittaen. Lähteitä käytetään laajasti ja käytetään mahdollisimman uusia tutkimuksia teorian luotettavuuden lisäämiseksi. (TENK 2012.) Opinnäytetyössä käytettiin laajasti kirjallisuutta sekä monipuolisesti muita luotettavia lähteitä. Lähteinä käytettiin myös kansainvälistä lähdemateriaalia. Lähteet merkittiin LAB-ammattikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena olevan oppaan kuvitus tilataan ja tekijä mainitaan hyvän tutkimustavan mukaisesti sekä lainsäädäntöä noudattaen. LAB-ammattikorkeakoulu noudattaa avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) periaatteita ja tavoitteita. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseuksessa julkisena. (LAB 2020.)

Opinnäytetyön aihe valikoitui sen ajankohtaisuuden vuoksi. Aihe koettiin kiinnostavaksi ja mielenkiintoiseksi. Mielenkiintoinen aihe motivoi tutkimaan aihetta laajasti. Opinnäytetyön hyvän aiheen kriteerinä pidetään sen kiinnostavuutta opiskelijan mielestä, jotta hän pystyy sitoutumaan prosessiin ja hän suoriutuu työmäärästä onnistuneesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 77.)

Aihe koettiin tärkeäksi myös toimeksiantajan puolelta. Keväällä aihetta pohtiessa uutisotsikoissa esiintyi toistuvasti Koskelan kiusaamistapaus, jossa kiusattu surmattiin raa'asti. Kuten kiusaamisen muotoja käsittelevässä teoriaosuudessa nousi esille, on kiusaamisen tavat muuttuneet vakavammaksi. Kiusaamista tapahtuu fyysisessä muodossa aiempaa enemmän. (Päijät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018–2021, 75.)

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisemisellä voidaan ennaltaehkäistä kiusaamista lasten kasvaessa (Repo 2015 b, 13). Opinnäytetyön jatkokehitysideana voidaan kiusaamisen eri muotoja sekä keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tutkia laajemmin. Jatkotutkimusta voidaan tehdä varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kiusaamisesta ja sen muodoista esimerkiksi haastatteleamalla varhaiskasvattajia sekä dokumentoimalla havainnointiin perustuvaa tietoa.

Lähteet

Aaltola, E. & Keto, S. 2018. Empatia. Myötäelämisen tiede. Helsinki: Into Kustannus Oy. E-kirja.

Acar, C., Tekin-Iftar, E. & Yikmis, A. 2017. Effects of mother-delivered social stories and video modeling in teaching social skills to children with autism spectrum disorders. The Journal of Special Education. Viitattu 2.4.2021. Saatavissa <https://journals-sagepub-com.ezproxy.saimia.fi/doi/pdf/10.1177/0022466916649164>

Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 5.7.2021 Saatavissa <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Aronen, E. & Sorsa, J. 2018. Vanhemmuustaitojen ohjauksen teoreettinen tausta, työskentelyote ja menetelmät. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Viitattu 2.4.2021. Saatavissa <https://www.kaypahoito.fi/nix02618>

Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma. 2018. Viitattu 30.4.2021. Saatavissa <https://www.asikkala.fi/wp-content/uploads/2014/11/Varhaiskasvatussuunnitelma-2020.pdf>

Casas, J., Ortega-Ruiz, R. & Del Rey, R. 2015. Bullying: The impact of teacher management and trait emotional intelligence. British journal of educational psychology. Viitattu 5.7.2021 Saatavissa <http://web.b.ebsco-host.com.ezproxy.saimia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=9982af4e-8064-4bd1-a964-b7355a385291%40pdc-v-sessmgr03>

Hakari, S. 2020. Lasten vertaissuhteiden pedagoginen rakentaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Nyt on pedagogiikan aika. Helsinki: Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. 18–19.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Hurme, K., Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltinkangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY. E-kirja.

Kirves, L & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kiusaamisen ehkäisy ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Paino: Fram.

Kirves, L & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaavatko pienetkin lapset. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 3.4.2021. Saatavilla: [Kiusaavatko-pienetkin-lapset.pdf \(mll.fi\)](#)

Kotimaisten kielten keskus. Ohjeita ohjeiden tekijöille. Viitattu 5.7.2021 Saatavissa https://www.kotus.fi/ohjeet/hyvan_virkakielen_ohjeita/ohjeita_ohjeiden_tekijoille

Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2014). Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa: Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.). Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS- kustannus.

Köngäs, M. 2019. Tunneäly varhaiskasvatuksessa. Keuruu: PS-kustannus.

LAB. 2020. Opinnäytetyön ohje. Ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.8.2021. Saatavissa: [Opinnäytetyön \(AMK\) ohje 082020.pdf \(lab.fi\)](#)

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L. & Lahtinen, M. 2020. Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Viitattu 5.4.2021. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kiusaamisen_vastainen_tyo_kouluissa_ja_oppilaitoksissa.pdf

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma - Päijät-Häme. 2018-2021. Viitattu 3.5.2021. Saatavissa <https://www.lahti.fi/tiedostot/lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma/>

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa –Toteuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Leskisenoja, E., Sandberg, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka ja nuorten hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hanukkala, M. 2015. Lapsen mieli – Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen Mielenterveysseura. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Niemi-Murola, L. 2015. Empatia on elinikäistä oppimista. Duodecim. Viitattu 2.4.2021. Saatavissa <https://www.duodecimlehti.fi/duo12031>

Ojanen, M. 2014. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita.

Opetushallitus. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 19.8.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Päiväkoti Vehmiksen toimintasuunnitelma 2020-2021.

Repo, L. 2015a. Bullying and its prevention in early childhood education. Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto. Viitattu 26.4.2021. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154445/bullying.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Repo, L. 2015b. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. 2., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila V., Lerkkanen M-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J. Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa - Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Viitattu 3.5.2021. Saatavissa https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Riess, H. 2017. The science of empathy. Journal of patient experience. Viitattu 2.4.2021. Saatavissa <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2374373517699267>

Robl, Joyce M., Jewell, Tracey D. & Kanotra, Sarojini. 2012. The Effect of parental involvement on problematic social behaviors among school-age children in Kentucky. Springer Science+Business Media New York. Viitattu 15.6.2021. Saatavissa <http://web.b.ebsco-host.com.ezproxy.saimia.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=75e93b63-d2e5-4bee-932e-a04097ce3565%40pdc-v-sessmgr01>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön - Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 5.7.2021. Saatavissa <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Sandberg, E. & Vuorinen, K. 2015. Kohti vahvuusperustaista opetusta positiivisen pedagogiikan keinoin. ADHD-liiton jäsenlehti 1/2015. 12–14.

Suomen mielenterveyseura, Empatiataidot. Viitattu 5.7.2021. Saatavissa <https://mieli.fi/>

Trogen, T. 2020. Positiivinen kasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 5.7.2021. Saatavissa https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus. Viitattu 30.6.2021. Saatavissa <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Varhaiskasvatuslaki. 540/2018.

Liite 1. Opas Lapsen empaattiseen kohtaamiseen–kiusaamisen ennaltaehkäisyyn

OPAS LAPSEN EMPAATTISEEN KOHTAAMISEEN

**kiusaamisen
ennaltaehkäisyyn**

Esipuhe

Tämä opas on syntynyt osana Lab-ammattikorkeakoulun toiminnallista opinnäytetyötä.

Aihe valikoitui sen ajankohtaisuuden myötä.

Lasten kiusaamiseen tulee puuttua jo varhaiskasvatusiässä koulukiusaamista ennaltaehkäisemään.

Empaattisen kohtaamisen kautta pyritään ennaltaehkäisemään mahdollista kiusaamista eri muodoissa varhaiskasvatuksessa.

Empatian merkitys on suuri vuorovaikutuksessa ja ryhmässä toimimisessa. Tämän oppaan tarkoituksena on tukea varhaiskasvattajien yhtenäistä toimintatapaa lapsen empaattisessa kohtaamisessa päiväkodin arjessa. Opas toimii työntekijöiden työvälineenä

Oppaan on kuvittanut Viivi Sirviö.

Ihania hetkiä oppaan parissa toivottavat:

Mirka Nikulainen, Arja Lindroth ja Sanna Koskinen

10 "käskyä" empaattiseen kohtaamiseen

1. Muista aina luoda katsekontakti
2. Asetu lapsen tasolle puhuessasi lapselle
3. Mieti miltä lapsesta tuntuu; sanoita omat
sekä lapsen tunteet
4. Muista kehonkieli
5. Tunnista omat tunteesi ja ennakkoluulosi,
älä siirrä niitä lapseen

6. Osoita lapselle, että hän tulee kuulluksi

7. Osoita lapselle, että käyttäytyminen voi olla ei-toivottua, mutta lapsi itse ei ole koskaan ei-toivottu

8. Muista, että "seinilläkin on korvat"

9. Kiinnitä huomiota tapaasi puhua lapselle

10. Toimi itse mallina

1 & 2. Muista aina luoda katsekontakti ja asetu lapsen tasolle puhuessasi lapselle

Lasta puhutellessa on tärkeää muistaa katsekontakti sekä lapsen tasolle laskeutuminen.

Näin osoitat omalla toiminnallasi kunnioitusta ja empatiaa sekä sitä, että aidosti keskityt lapsen kanssa vuorovaikutukseen. Aidossa vuorovaikutuksessa kuuntelet sekä annat tilaa lapselle kertoa omista asioistaan.

Kuvassa tilanne, jossa lapsi on jätetty ulkopuoliseksi leikistä

Ratkaistaan tilanne yhdessä
sovittelun keinoin, keskustellaan
ryhmän kanssa, miltä vastaavat
tilanteet tuntuvat.

Tilanteita voidaan harjoittaa
esimerkiksi leikin kautta tai
keskustelulla.

3. Mieti miltä lapsesta tuntuu; sanoita omat sekä lapsen tunteet

Mikäli lapsi ei ole vastaanottavassa tilassa, kaikki mitä sanomme, menee “kuuroille korville”. Pyri ensin rauhoittamaan tilanne. Pyri ymmärtämään lapsen tunnetilaa ja sanoittamaan hänelle se. Lapsen kokema tunne on hänelle itselleen aina aito, älä vähättele sitä. Pyri tuomaan esiin myös lapsen käyttäytymisen seurauksena heräävät omat/toisten tunnetilat. Esimerkiksi jos lapsi huutaa tai raivoaa, se voi herättää toisissa lapsissa pelon tunteita.

Kuvan lapselle voisi sanoa esimerkiksi näin:
“mä nään, että sulla on paha mieli, keksittäskö yhdessä mitä voitais tehdä että sulle tulis parempi mieli”

4. Muista kehonkieli

Lasten ristiriitatilanteissa myös oma kehonkielesi vaikuttaa tilanteen ratkaisussa. Se voi välittää lapselle ristiriitaisen tunnetilan, kun sanat kertovat toista ja kehonkieli toista. Kehonkieli, eli ilmeet, eleet ja asento voivat yksinäänkin jo välittää haluamaasi viestiä lapselle.

Ei-empaattinen kohtaaminen saa voi saada lapsen pakene- tai taistele-tilaan, johon myös aikuisen vihainen ilme voi johtaa.

5. Tunnista omat tunteesi ja ennakkoluulosi, älä siirrä niitä lapseen

Esimerkiksi väsyneenä saatat purkaa väsymystä lapseen negatiivisella tavalla huomaamattasi. Omien tunnetilojen hallinta ja niiden säätely on tärkeää työskennellessä. Näin huomioit koko työyhteisön hyvinvoinnin. Kiirekin saattaa olla vain aikuisten luoma tila

“Voitko sä nyt kattoo ton Lassin perään ku toi leikin siivoaminen nyt kestää taas. Mulla on nyt kiire noille muille vaatteet päälle, et päästäs joskus sinne uloski”

6. Osoita lapselle, että hän tulee kuulluksi

Lapsen empaattisessa kohtaamisessa tulee muistaa aktiivinen kuuntelu sekä myötätuntonen käyttäytyminen. Ilmeesi ja eleesi voivat auttaa lasta esimerkiksi rauhoittumaan.

Vinkkinä: lämmin silittäminen.

Huomioidaan lapsi kokonaisvaltaisesti. Jos lapsi esimerkiksi sairastuu tai loukkaantuu päiväkotipäivän aikana, varaa lapselle oma rauha sekä riittävä hoiva ja huolenpito. Rauhoita lasta omalla rauhallisuudella.

7. Osoita lapselle, että käyttäytyminen voi olla ei-toivottua, mutta lapsi itse ei ole koskaan ei-toivottu

Ristiriitatilanteissa kaikki tunteet sallittuja; kaikki tunteet on sallittuja, eikä lasta jätetä yksin. Rajojen asettaminen on pohja turvallisuudelle ja empaattiselle vuorovaikutukselle. Aikuinen voi sanoittaa toiminnan vääryyttä, mutta niin, että lapsi ei itse koe olevan torumisen kohde, vaan tapahtunut toiminta, jonka lapsi on tehnyt.

8. Muista, että "seinilläkin on korvat"

Lapsen asioista ei koskaan keskustella toisen työntekijän kanssa lasten ollessa läsnä. Huomioi myös, ettet puhu toisen lapsen vanhemmalle toisen lapsen asioista. Muista salassapitovelvollisuus.

“-Kuulit sä, että Pekka on kipeenä. Sil on varmaan korona, kun toi tati sano, että se on testattu.”

” -pitääkin kertoa äiskälle”

9. Kiinnitä huomiota tapaasi puhua lapselle

Kuvassa työntekijä kohtaa lapsen näin:
“-Menit tönimään Marttaa todella rumasti,
olipa tyhmästi tehty”

Toimisitko mieluummin seuraavanlaisesti?:
Mene lapsen tasolle, ota katsekontakti, puhu
rauhallisesti, kysy lapselta syyt toiminnalle,
kerro kuinka tilanteessa tulisi toimia
hyväksyttävällä tavalla. Kysy lapselta miltä
häneestä tuntuisi, jos hänelle tehtäisiin näin.

Pohdi yhdessä ratkaisua toiminnan
korjaamiseksi. Muista oma kehonkieli
tilanteessa. Empaattisessa kohtaamisessa
emme ajaudu mukaan lapsen tunnetilaan.

10. Toimi itse mallina

Aikuinen näyttää omalla toiminnallaan mallia esimerkiksi ristiriitatilanteiden selvittämisessä. Lapsi mallintaa aikuisen käyttäytymistä ilmeistä ja eleistä lähtien.

Kuvan lapsi näkee päiväkodissa aikuisten välisen kiistan, jossa aikuisten kehonkieli on aggressiivisen oloista sekä sanallinen viestintä on syyllistävä. Tämä voi jäädä vaivaamaan lasta niin paljon, että lapsi purkaa näkemäänsä omassa toiminnassaan vastaavanlaisesti. Tällöin lapsi oppii väärän toimintamallin ristiriitatilanteisiin.

Lukuvinkkejä

Trogen, T. 2020 Positiivinen kasvatus

Lapsen oikeuksien sopimus

Aaltola, E. & Keto, S. 2018. Empatia.
Myötäelämisen tiede.

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka
varhaiskasvatuksessa -Toteuta käytännössä.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen
ehkäisy.

Niemi-Murola, L. 2015. Empatia on elinikäistä
oppimista. Duodecim.

Ojanen, M. 2014. Positiivinen psykologia.

Köngäs, M. 2019. Tunneäly
varhaiskasvatuksessa.

 **LAB University of
Applied Sciences**

©

